

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 160: 75-81
УДК 631.1:31.1
JEL Q 17

Н. Строченко, канд. екон. наук, доц.
Сумський національний аграрний університет, Суми

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗРОСТАННЯ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ АПК УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ІЗ ВУГЛЕЦЕВОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ

Метою статті є соціо-еколого-економічний аналіз та обґрунтування ефективності процедур екологічних стандартизації і сертифікації щодо вирощування та експорту зернових культур. Запропоновано визначати економічну ефективність використання стандартів із екологічної сертифікації у сфері аграрного природокористування якісними і кількісними методами. Якісне оцінювання ефективності стандартизації запропоновано проводити за аналізом економічних переваг, порівнянням обсягу виробництва певної кількості і якості продукції та матричним методом. Кількісне оцінювання економічної ефективності стандартизації запропоновано проводити на підставі доходів та затрат. Проведено обґрунтування економічної ефективності стандартів із екологічної сертифікації на прикладі вирощування та експорту ріпаку за непрямим методом на державному рівні.

Ключові слова: стандартизація; експорт; зернові культури; ефективність.

Постановка проблеми. Сільське господарство є важливим сектором національної економіки, оскільки Україна володіє чорноземами та потенційно родючими ґрунтами. Станом на 2012 рік сільське господарство забезпечувало 8,2% ВВП і 14,5% загального обсягу товарного експорту. Світовий попит на продовольчу і енергетичну сировину постійно зростає, оскільки населення Землі щорічно збільшується на 80 млн. чоловік або на 1,4% [1]. При цьому на рівні світу існує дилема – нарощувати виробництво продовольства або вирішувати проблему енергетичної безпеки на тих самих площах сільськогосподарських земель за рахунок відновних джерел. Найбільше експортують продовольчих товарів США – на 50 млрд. дол., Франція 33, Німеччина – 30, Бразилія 24, Бельгія – 23, Іспанія – 22, Канада – 21, Україна 18,2 у 2012 р. та 17,4 млрд. дол. у 2013р. [2, С. 16]. Стрімкий розвиток процесів глобалізації обумовлює зростання обсягів зовнішньоторговельної діяльності України, ВВП якої на 44,4% формує експорт товарів і послуг, що обумовлює необхідність додаткових досліджень щодо шляхів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних галузей і підприємств на зарубіжних ринках. Із врахуванням концептуальних положень екологізації економіки для України актуальним є нарощування експорту продовольства, вирощування органічної продукції та енергетичних культур. Природно-кліматичні умови України є сприятливими для виробництва одного із головних видів сільськогосподарської продукції – зернових. Розвитку вітчизняного зерновиробництва сприяє ємкий внутрішній ринок, вигідне геополітичне розташування для зовнішньої торгівлі, наявність розгалуженої транспортно-складської інфраструктури, включаючи морські порти. За таких умов аспекти якості продукції, її класифікації, стандартизації, сертифікації загалом і вуглецевої сертифікації енергетичної сировини зокрема набувають украї важливо значення для всіх країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки дієвих механізмів ефективного регулювання функціонування агропромислового виробництва та ринків продовольчої продукції країн ділових партнерів України є актуальними і розробляються українськими і зарубіжними вченими: Л. Абалкіним, А. Аганбеганом, В. Босвим, Ю. Лупенком, І. Лукиновим, П. Борщевським, В. Бойком, В. Гусаковим, М. Дем'яненком, Є. Жоголевою, Г. Личем, О. Онищенком, Б. Пасхавером, В. Тарасовим, С. Суховим, П. Саблуком, Е. Сагайдаком, В. Протасовим, В. Зимовцем, О. Шпичаком, С. Чмирь та ін. Питаннями вирішення продовольчої безпеки займалась потужна когорта вчених, які внесли

потужний вклад у розробку теоретико-методичних основ та прикладних аспектів цієї проблеми, серед яких можна виділити В. Суперсона, П. Борщевського, О. Гудзинського, О. Гойчук, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Лисецького, І. Лукінова, М.Паламарчука, М. Пістуна, Д. Прейгера, П. Саблука, М. Хорунжого, О. Шпичака, Л. Чернюк, М. Чумаченка, В. Юрчишина та інших. Серед зарубіжних науковців слід відзначити В. Агаєва, Л. Абалкіна, І. Богданова, А. Богомолова, З. Іл'їну, Б. Кумахова та інших. Економічні аспекти проблем європейської інтеграції України перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, І. Єгорова [3], О. Ковальова [4] зосередили увагу на євроінтеграційному курсі України. Зовнішньоторговельні аспекти взаємовідносин України та ЄС розглянули у своїх наукових працях Н. Гончаренко [5], С. Науменко [6]. Питання ринкової глобалізації щодо ринку зернових висвітлені у працях Н. Бурлаки, В. Власова, В. Губенка, С. Рогача, О. Швиданенка, О. Білоуса, Т. Кальченка, В. Кулішова та інших дослідників. Формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі досліджували: Макконнелл Кемпбелл Р., Стенлі Л. Брю, Манків Грегори Н., П. Семюельсон, М. Ільчук, С. Кваша, Ю. Лузана, В. Месель-Веселяка, О. Світового [7, с. 60]. Проте дослідження проблем продовольчої безпеки, з позицій адаптації національного законодавчо-нормативних документів до вимог ЄС ще не набуло широкого вивчення.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В Законі України "Про зерно та ринок зерна в Україні" не регламентовано положення про актуальні проблеми глобалізації у галузі стандартизації якості зернових з метою диверсифікації ринків збуту та вищої ціни експорту. Наразі у статті 10 є інформація про необхідність сертифікації зерна і продуктів його переробки. Проте впровадження механізмів експорту та імпорту зерна і продуктів його переробки за міжнародними договорами потребує стандартів для кожного виду зернових та сільськогосподарського виробництва в цілому за міжнародними стандартами ISO серії 9000 "Управління якістю", ISO серії 14000 "Управління навколишнім середовищем", ISO серії 22000 "Системи менеджменту безпеки харчових продуктів" та ін. Підставою для відмови у видачі сертифіката відповідності послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки є: подання суб'єктом зберігання зерна необхідних документів не в повному обсязі; виявлення в документах, поданих суб'єктом зберігання зерна, недостовірних відомостей; невідповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки стандартам та іншим нормативним докумен-

там у сфері зберігання зерна та продуктів його переробки [8]. Наразі також експорт зернових та технічних культур, що використовуються в енергетичних потребах (виробництво біодизелю, біоетанолу тощо) потребує засвідчення сталості погодження сировини за критеріями вуглецевої сертифікації. Основні вимоги вуглецевої сертифікації це: вирощування сільськогосподарських культур не на землях із збереження біорізноманіття, осушених болотах, землях лісового фонду до 2008 року та дотримання балансу вуглецю тощо.

Мета статті. Метою статті є соціо-еколого-економічний аналіз та обґрунтування ефективності процедур екологічних стандартизації і сертифікації щодо вирощування та експорту зернових культур у контексті забезпечення вимог вуглецевої сертифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зберігаючи протягом останніх п'яти років 6 місце в ТОП – 10 світових виробників зерна, Україна на тлі зростання виробництва зернових зробила великий крок уперед у світовій торгівлі зерном, значно збільшивши за цей період свою частку в структурі світового ринку. У 2013/2014 маркетингових роках (МР), Україна досягає друге місце в рейтингу світових експортерів зерна, підвищившись на нього з 7 місця (2012/2013 МР). У 2013/2014

МР в Україні отримано рекордний урожай зернових, який, за оцінками аналітиків АПК-Інформ, склав 63 млн тонн [9]. Натепер профіцит торгівлі зерном, олійними й продуктами переробки в розмірі \$9,3 млрд наблизився до головної експортної статті країни – металу, з профіцитом у \$12,5 млрд [10].

Загалом товарний експорт України є досить висококонцентрованим, причому роки економічного зростання не змінили цю ситуацію, а навпаки, посилили рівень концентрації експорту. Важливою характеристикою зовнішньоекономічної спеціалізації є висока частка в експорті напівфабрикатів, тоді як частка високотехнологічних товарів у загальній структурі експорту залишається близько 3%. Так, наприклад, кількість країн, до яких був експорт з України до 2007 року, становила 172 країни, після вступу до СОТ – 184, а у 2012 р. більше 190 [11]. Частка АПК та динаміка експорту продукції АПК України наведена у (табл. 1). На нашу думку, проведений аналіз засвідчує зростання ресурсної економіки, наприклад, частка агропромислового сектору в експорті за 2012 р. у порівнянні з 2005 р. зросла у 2,1 рази, продукція тваринництва зросла в 1,3 рази, продукція рослинництва (сировина, зернові тощо) зросла у 5,4 рази, а продовольство у 2,7 рази.

Таблиця 1. Частка АПК (%) та динаміка експорту продукції АПК України, млн дол. США

	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Частка АПК у загальному експорті, %	12,6	16,2	24,0	18,7	18,7	26,0
Продукція АПК	4307,0	10824,7	9514,9	8622,5	12804,1	17880,6
Тваринництво	732,2	783,4	596,0	694,3	936,6	961,3
Рослинництво	1695,9	5577,4	5034,9	3401,8	5532,0	9213,9
Продукти харчування	1291,7	2518,2	2088,0	2294,8	2939,1	3493,9

* Джерело: розраховано автором за [11]

На думку автора, все більшого значення набуває пропозиція до системної адаптації та гармонізації національних і впровадження світових стандартів у всіх галузях економіки, що принесе важливі переваги, в тому числі:

- розширення доступу до більшого асортименту продукції, посилення вимог до безпеки продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, нові можливості для бізнесу;
- безмитний доступ до найбільшого у світі ринку для більшості українських виробників, що створює значні можливості для експорту. Наприклад, ВВП Європейського Союзу (ЄС), виміряний в цінах паритету купівельної спроможності, досяг 14,800 трлн дол. США у 2010 р., в той час як аналогічний показник для Митного Союзу становив 2,5 трлн дол. США (потенційні економічні вигоди від будь-якого регіонального інтеграційного проекту позитивно корелюють з розміром ринку, з яким така інтеграція відбувається). Однак усі країни Митного Союзу теж розробляють власні та гармонізують світові стандарти під свої економічні потреби, що вказує на економічно обґрунтований шлях – гармонізації з міжнародними стандартами;
- покращання внутрішнього інвестиційного клімату, оскільки гармонізація нормативів ЄС буде означати зміни в національному законодавстві та призведе до прозорих правил ведення бізнесу. Зазначені переваги підтверджуються і в низці публікацій [12, 13].

Систематизацією наукових підходів та досвіду економічно розвинених країн світу нами встановлено відсутність гармонізованих стандартів, в тому числі, вуглецевої сертифікації, що спричинило зміну географії

експорту зерна із України. Частка експорту українського зерна на традиційні ринки збуту – ЄС – значно скоротилася, при цьому збільшившись у країни Азійського регіону, де вимоги вуглецевої сертифікації є менш актуальними. Так, частка ЄС в експорті української пшениці в 2013/2014 МР зменшилася практично до 1% (липень – січень) в порівнянні з 33% в сезоні 2011/2012 і 14% в 2012/2013 МР. Відвантаження українського зерна до країн Близького Сходу також значно зменшилися – до 17% в 2013/2014 МР (липень – січень) в порівнянні з 30% в сезоні – 2011/12 і 22% в 2012/2013 МР. При цьому частка експорту пшениці з України в країни Азії за період липень – січень 2013/2014 МР склала вже 29% від загального експорту при тому, що за підсумками минулих двох сезонів ця частка була на рівні 5% у (2011/2012)МР і 2% (2012/2013) МР. Подібна картина складається також із експортом української кукурудзи. Згідно з оновленими прогнозами аналітиків ІА "АПК-Інформ", в 2013/2014 МР із України може бути експортовано 30,9 млн тонн зерна, що стане абсолютним рекордом і дозволить країні увійти до трійки найбільших світових експортерів цієї продукції. За даними Інтернет сайтів Європейський Союз вже у квітні 2014 р. планував знизити тарифи на українські товари орієнтовно на 500 млн євро, із яких майже 400 млн євро припадає на аграрний сектор.

Аналіз даних статистики імпортерів сільськогосподарської продукції, прогнози на найближчі десятиліття підтверджують авторську позицію щодо зростання світового попиту на зернову, олійну та тваринницьку продукцію, девальвацію долара США, збереження високих цін на енергоносії й подальше зростання обсягів виробництва біопалива. Торгові прогнози до 2019 р. базують

ся на припущеннях щодо тенденцій у зовнішніх областях, розмірах врожаїв та використання, а також згідно існуючих багатосторонніх угод, які стосуються сільськогосподарства та торгівлі сільськогосподарською продукцією. Уряд та аналітики прогнозують, що до 2020 року виробництво зернових в Україні буде складати 80 млн т на рік, а об'єм експорту 50 млн т. Основний резерв для збільшення об'ємів виробництва проглядається в збільшенні врожайності. Так, за даними Міністерства сільськогосподарства США, врожайність кукурудзи в Канаді й США складає 9,59 т/га і 9,97 т/га відповідно, що на (50-56)% більше, ніж в Україні. Згідно даних Євростату, врожайність пшениці в Нідерландах складає 9,23 т/га, в Ірландії – 8,8 т/га, Німеччині – 7,98 т/га, Франції – 7,26 т/га, Чеській республіці – 4,32 т/га. Це на 27-270% більше, ніж поточна врожайність даної зернової культури в Україні [13].

Щодо олійних, то їх врожай у 2013 році також став рекордним. Вперше в історії України, обсяг виробництва соняшнику перевищив 10 млн. тонн й склав 11,37 млн тонн. Врожай сої збільшується п'ятий рік поспіль – у 2013 р. було зібрано понад 2,7 млн т. Додавши третю основну олійну культуру – ріпак з урожаєм у 2353 тис. тонн, виходимо на загальний обсяг виробництва олійних у розмірі 16,135 млн тонн. Це на 33,7% і 29,7% більше, ніж було зібрано у 2012 й 2011 роках відповідно. Таким чином, у 2013 р. в Україні зібрано 79,15 млн тонн зернових, зернобобових та олійних культур разом. Відтак, потенційні можливості України з вирощування ріпаку становлять 5-6 млн т при середній урожайності 25-28 ц/га. Цього достатньо для забезпечення вітчизняних переробних потужностей та формування експортного потенціалу.

За таких умов розподіл ріпаку в 2013–2014 сезоні буде практично таким же, як і в попередніх сезонах. Завдяки зростанню врожаю майже на 71% Україна зможе наростити експорт ріпаку до 1,95 млн т проти 1,27 млн т в 2012–2013 сезоні [14].

На думку автора та вчених-економістів важливими факторами для балансування вирощування сільськогосподарських та енергетичних культур є те, що починаючи із 1970 року збільшується імпорт продовольства країн, що розвиваються. З іншого боку є питання щодо підтримки у США і ЄС виробництва біопалива, що стало причиною росту цін на продовольство починаючи із 2007-2008 років. Зростання на рівні світу доходів населення створює умови меншої чутливості на більші ціни на продовольство, що призводить до росту волатильності. Зокрема підтримка сільськогосподарських виробників складає в економічно розвинених країнах – 20% та до 10% у країнах, що розвиваються, такий показник у них за останні роки не збільшується. Тому доцільно стверджувати, що світ знаходиться на заключному етапі екстенсивного способу землеробства і перевиробництва сільськогосподарської продукції. Звідси проблеми у потребі сировини для біопалива, вимоги збереження біорізноманіття, зміни клімату постійно загострюються, а використання дешевих ресурсів (енергоносії, добрива тощо) завершується. Отже, основним фактором вирішення таких проблем є довгострокові інвестиції у сільське господарство та регулювання й прогнозування попиту і пропозиції продовольства в тому числі і на біопаливну сировину.

Наразі на рівні світу, країн та їх регіонів не вирішена задача щодо обґрунтування виділення площ під енергетичні, технічні культури та сільськогосподарську продовольчу сировину. Наприклад, ЄС встановив мандат, що

на відновлювальні ресурси припадає 10% споживання енергії в транспортному секторі до 2020 р. Прогнози Міністерства Сільськогосподарства США припускають, що ЄС збільшує своє внутрішнє виробництво олійних культур та імпорт олії рослинних культур з країн колишнього СРСР та з інших країн Європи, що не входять до складу ЄС, для збільшення виробництва біодизельного палива. Також прогнозується, що ЄС імпортуватиме біопаливо, в особливості біодизельне паливо, з Аргентини та етанол з Бразилії. Проте, припускається, що лише 60% від мандата буде досягнуто за рахунок сировини з однорічних культур до 2019 р. року, при цьому частка етанолу з загального об'єму використання біопалива зростає з 28% на даний час до 35% до 2019 р.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) надає належну увагу вивченню особливостей і різноманіттю питань на національному та міжнародному рівнях. Слід зауважити, що на всіх рівнях і фактично всі проблеми використовують стандартизацію, метрологічне забезпечення (у тому числі в процесах стандартизації) та її інновації – екологічної стандартизації. Так, Директива 85/374/ЄЕС "Про наближення законів, постанов щодо відповідальності за неякісну продукцію" від 25 липня 1985 року посилює відповідальність виробника за збитки завдані недоліками його продукції та декларує, що продукція є неякісною, коли вона не надає справедливо очікуваного рівня безпеки споживачам.

Іншим прикладом важливості інтеграційних процесів в стандартизації є технічний регламент Митного Союзу у сфері забезпечення продовольчої безпеки – "Про безпеку харчової продукції". Технічний регламент Митного союзу ТР ТЗ 021/2011 "Про безпеку харчової продукції" затверджено Рішенням Комісії Митного Союзу від 9 грудня 2011 р. № 880. Технічний регламент ТР ТЗ 021/2011 встановлює: об'єкти технічного регулювання; вимоги безпеки (включаючи санітарно-епідеміологічні, гігієнічні та ветеринарні) до об'єктів технічного регулювання; правила ідентифікації об'єктів технічного регулювання; форми і процедури оцінки (підтвердження) відповідності об'єктів технічного регулювання вимогам технічного регламенту.

Відтак стандарти і технічні регламенти є важливими інструментами для вирішення проблем експортно-імпортних операцій та створюють передумови соціо-еколого-економічного обґрунтування прийняття рішень щодо оптимізації використання земельних, водних, біологічних тощо ресурсів.

Для України в умовах "нульової" підтримки сільськогосподарства характерне зростання експорту зернових. Держпідприємство "Держзовнішінформ" оцінює експортний потенціал зерна України в 30-32 млн тонн. Це на (30-40)% більше, ніж було вивезено в минулому 2012-2013 маркетинговому сезоні. У минулому сезоні поставки принесли країні \$ 6,3 млрд. За рахунок високих світових цін валютні надходження збільшилися майже на 20% до \$ 6,3 млрд. При цьому структура використання зернових і зернобобових культур в (2012-2013) роках була орієнтована на експорт сировини [15].

До цього варто додати, що саме розвиток виробництва з переробки, та найголовніше, з виготовлення конкурентоспроможного продовольства вимагає наявності гармонізації національних і галузевих стандартів, в тому числі, з сертифікації. Нині це стандарти сталого сільськогосподарського виробництва.

З метою визначення ефективності стандартизації експорту зернових культур доцільно використовувати непрямі

методи визначення ефективності стандартизації які у порівнянні з прямими методами використовують менший обсяг інформації щодо впровадження та використання стандартів. Відтак непрямі методи переважно використовують на державному рівні, а прямі методи – на рівні підприємств. Непрямі методи також дають змогу враховувати синергетичні ефекти нових стандартів, а також визначати ефективність загальних та основоположних стандартів, що притаманні для екологічних стандартів з екологічної та (або) сертифікації експорту зернових.

Непрямі методи доцільно використовувати відповідно до директиви Європарламенту та Європейської Ради (наприклад, Директива 2009/28/ЄС), коли сертифікована біомаса (сировина для біопалива), в тому числі ріпак, не може вирощуватися на землях, які до 1 січня 2008 року мали статус лісу, боліт, об'єктів біорізноманіття та з урахуванням площ під посівами важливих для харчової промисловості сільськогосподарських культур. Головними труднощами українських аграріїв з 2013 р. стало надання документів, які підтверджують, що землі, на яких вирощується ріпак, відповідають критеріям стійкості – вимогам сертифікації за International Sustainability and Carbon Certification (ISCC – Міжнародна система сертифікації сталості та карбону) або REDcert – сертифікація згідно з положеннями Директиви 2009/28/ЄС [16].

Якщо кількість сільськогосподарських підприємств, які не зможуть підтвердити вимоги стійкості, стане критичною, ЄС може ввести проти виробників ріпаку, експортерів і навіть всього українського ринку заборону експорту. Україна в останні роки експортувала близько 50% виробленого ріпаку до країн ЄС. У попередні роки, наприклад, в 2008/2009 МР Україна експортувала до Європейського Союзу насіння ріпаку в обсязі 2,64 млн. тонн на загальну суму 1,35 млрд. доларів США. Сертифікація принесе вигоди учасникам ринку, оскільки різниця в ціні, що утворилася на сертифіковану та не сертифіковану продукцію перевищує витрати, пов'язані з проходженням сертифікації [17].

У дослідженнях проведено обґрунтування економічної ефективності стандартів із екологічної сертифікації на прикладі експорту ріпаку за непрямим методом на державному рівні [18]. Вихідними даними слугували дані офіційної статистики та інформація з Інтернет-сайтів за 2010-2013 МР: ціна сертифікації за першим варіантом – 1,5% від вартості експорту однієї тони ріпаку, а за другим – 3750 дол. США за сертифікацію однією фірмою площі посівів 15 000 гектарів (витрати на створення фірми, аудит, аналітичні дослідження не враховувались). Розрахунки наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Економічна ефективність запровадження стандартів із екологічної сертифікації

Варіанти сертифікації	За середньою ціною експорту ріпаку в Україні, млн дол. США		За світовою ціною експорту ріпаку, млн дол. США		Ефект від сертифікації, млн дол. США
	доходи	витрати на сертифікацію	доходи	витрати на сертифікацію	
Варіант перший	702,8 (2010-2011 МР, ціна 513 дол. США за тону, експорт 1,37 млн т)	10,5	876,8 (640 дол. США)	13,2	174 (більше у 1,25 рази)
	609,6 (2012-2013 МР, ціна 480 дол. США, експорт 1,27 млн т)	9,14	791,2 (ціна 623 дол. США)	11,9	181,6 (більше у 1,29 рази)
	833,6 (2013-2014 МР, ціна 427,5 дол. США, експорт – 1,95 млн т)	12,5	909,3 (ціна 466,3 дол. США)	13,6	75,7 (більше у 1,09 рази)
Варіант другий	702,8 (2010-2011 МР, ціна сертифікації 0,25 дол. га, площа – 0,907 млн га)		876,8	0,23 (менші у 57 разів у порівнянні з варіантом 1)	174
	609,6 (2012-2013 МР, ціна сертифікації 0,25 дол. га, площа – 0,566 млн га)		791,2	0,14 (менші у 85 разів у порівнянні з варіантом 1)	181,6
	666,9 (2013-2014 МР, ціна сертифікації 0,25 дол. га, площа – 1,0 млн га)		909,3	0,25 (менші у 54 рази у порівнянні з варіантом 1)	75,7

* Джерело: розраховано автором за [9, 16]

За результатами розрахунку встановлено, що в результаті екологічної сертифікації вирощування ріпаку і в подальшому експорту за світовими цінами держава отримує в 1,21 більше прибутку порівняно з ціною в Україні. За другим варіантом, який за своєю сутністю відображає становлення інституційного забезпечення екологічної сертифікації сільськогосподарського виробництва в системі аграрного природокористування, витрати на інституційне забезпечення екологічної сертифікації (у середньому за останні роки) у 65 разів менші, ніж за першим варіантом, що є результатом ефективності запровадження стандартів за системним підходом до виконання робіт із екологічної сертифікації у сфері аграрного природокористування, а саме: екологічні стандарти та аудит, мотивація раціонального аграрного природокористування, інформаційні технології в системі моніторингу та ін.

Реалізація на практиці положень екологічної стандартизації і сертифікації не суперечить вимогам СОТ, відповідно до Угоди про сільське господарство (стаття 6), яка містить зобов'язання щодо внутрішньої підтримки сільськогосподарського виробництва ("зелена скринька"), (рис. 1). Для того, щоб заходи із внутрішньої підтримки можна було віднести до "зеленої скриньки", необхідно, щоб вони не справляли спотворювального впливу на торгівлю чи на виробництво або такий вплив повинен бути зведений до мінімуму. Наприклад, ресурси, матеріальне забезпечення та інфраструктура у різних країнах використовувались на вирощування продуктів харчування та біопалива за однакових умов, створюючи тим самим рівні умови конкуренції між виробниками. Заходи "зеленої скриньки" повинні відповідати таким основним критеріям: підтримка повинна надаватися через урядові програми, що фінансуються за державний кошт, а не за кошти споживачів; наслідком під-

тримки не повинно бути надання цінової підтримки виробникам. Бюджетне фінансування програм "зеленої скриньки" може бути збільшено Україною, тому що воно не обмежується з боку СОТ. Наприклад, це видатки на: на створення інфраструктури, консалтинг, маркетингові послуги, раціональне використання сільськогосподарських земель, навчання, інспектування продукції, розбудову сучасної системи стандартів, прискорення роботи із їх гармонізації з міжнародними та європейськими [20].

Механізм формування та функціонування ринку продовольчого зерна за положеннями "зеленої" скриньки на середньострокову перспективу має передбачати: входження у міжнародні організації, які дають право бути повноправними експортерами і мати доступ до їх баз даних; гармонізацію законодавчо-нормативної бази держави; активізацію діяльності торговельних підприємств в країнах-потенціальних імпортерах вітчизняного зерна; введення різних видів торгівлі за стандартизованими контрактами; розширення експортної торгівлі; екологічна сертифікація сільськогосподарських земель та якості продукції, особливо тієї, що направляється на експорт; підвищення прибутковості виробників зерна; забезпечення балансу інтересів суб'єктів національного зернового ринку шляхом нормативно-правової гармонізації розподілу прибутків у "життєвому" ланцюгу зерна; збільшення валютних надходжень в Україну; збільшення національної доданої вартості у зерновій торгівлі (через розширення національної участі в стратегічних ланках логістично-транспортних мереж та кінцевому збуті зарубіжному споживачу); оптимізація кількісних, якісних та комерційних втрат у зерновому секторі; диверсифікація ринків збуту національного зерна; управління національними запасами зерна для оптимізації його вартості у разі кон'юнктурних коливань на світовому ринку тощо. Ринкова інфраструктура законодавчо має також доповнюватися заходами захисту права власності товаровиробників на свою продукцію, на вільний вибір переробників і покупців сільськогосподарської продукції, права на вільне переміщення зерна вітчизняного виробництва територією України, заборону на встановлення мінімальних цін, обмеження максимальних цін. Ці заходи запобігають створенню штучних дефіцитів і штучному зростанню чи падінню цін в регіонах. Отже, вкрай актуальним є в наш час є формування і поєднання заходів ринкових так і державного регулювання.

Висновки. Отримано нові наукові результати якими доведено синергетичні ефекти від стандартизації нормативних документів із сертифікації, в тому числі екологічної, завдяки зростанню експорту українських зернових на макрорівні. Непрямими методами визначення ефективності стандартизації встановлено доцільність запровадження стандартів із екологічної сертифікації на прикладі ріпаку. Зазначені наукові підходи набувають більшої актуальності за положеннями "зеленої" економіки та потребують наукового, методичного обґрунтування для різних галузей та видів діяльності. Вирішення зазначених питань в нашій державі сприятиме конкурентоздатності економіки, вирощуванню екологічно безпечної продукції, зменшенню витрат на сертифікацію земель сільськогосподарського використання, збереженню якості земельних ресурсів. На перспективу необхідно розробляти методичні підходи до ефективності стандартів на рівні сільськогосподарських підприємств щодо вирощування екологічно сертифікованої продукції.

Список використаних джерел

1. Алтухов А.Н. Мировой продовольственной кризис: причины возникновения проблемы преодоления // А.Н. Алтухов. – Экономика АПК. – 2010. – № 6. – С.145.
2. Губенко В.І. Теоретико-методичне обґрунтування пріоритетів розвитку АПК України в контексті економічної та продовольчої безпеки // Основні пріоритети розвитку АПК України у контексті економічної, продовольчої та енергетичної безпеки країни / Під ред. д.е.н., Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр "Візаві", 2014. – Ч. 1. – С.16-27.
3. Єгоров, І. Ю. Україна в світлі європейських індикаторів науково-технічного розвитку / І. Ю. Єгоров // Наука та наукознавство. – 2008. – № 1. – С. 3–10.
4. Ковальова, О. О. Європейська стратегія сусідства: нові можливості для України / О. О. Ковальова // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 29–34.
5. Гончаренко, Н. І. Інтеграційний вектор України: гравітаційна модель зовнішньої торгівлі країн Європейського Союзу та України / Н. І. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 78–84.
6. Науменко С. В. Стратегія забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України за умов інтеграції до Європейського Союзу / С. В. Науменко // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 26–33.
7. Світовий О.М. Конкретно-наукові методи дослідження формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі // Основні пріоритети розвитку АПК України у контексті економічної, продовольчої та енергетичної безпеки країни / Під ред. д.е.н., Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр "Візаві", 2014. – Ч. 1. – С.60-65.
8. Закон України "Про зерно та ринок зерна в Україні. Відомості Верховної Ради України, 2002, N 35, ст. 258.
9. Украинский прорыв на зерновом рынке. Назва з екрану. <http://www.apk-inform.com>.
10. Від'ємне сальдо торгівлі товарами у 2013 році склало майже \$14 млрд. Дані з екрану / Доступно на сайті зерно.org.ua.
11. Державний комітет статистики України. www.ukrstat.gov.ua/.
12. http://www.rusimpex.ru/Content/Custom/readlist_out.php?par=/Content/Custom/readlist_out.php3&group=81.
13. Nivuyevskiy, O. (2006) "Ukraine's dairy industry lost access to its largest export market", IER MEMU Supplement №.3, http://www.ier.kiev.ua/English/MEMU/2006/memu2006_eng.cgi.
14. Експортний потенціал. Назва з екрану. Доступно на сайті. agro-business.com.ua.
15. Про результати аудиту виконання заходів державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. За матеріалами звіту про результати аудиту виконання заходів державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. – Київ: Рахункова палата України, 2013. Відповідальні за випуск: Шулежко М.Я. – 30 с.
16. Украинским производителям рапса придется уйти из ЕС. В. Ткаченко. 2 декабря 2010, Инвестгазета. [Електронний ресурс]. Режим доступу [<http://www.investgazeta.net/author/194/>].
17. Возможности экспорта стальной биомассы з України до ЄС: підсумки міжнародної конференції. Кандул С., [Електронний ресурс]. Режим доступу [www.ier.com.ua/ua/.../comments/?pic=2551].
18. Скрипчук П.М. Організаційно-економічні засади екологічної сертифікації в системі управління природокористуванням. [монографія] / П.М. Скрипчук. – Рівне : НУВГП, 2012. – 336 с.
19. Експортний потенціал. Назва з екрану. Доступно на сайті. agro-business.com.ua.
20. Україна та СОТ. Доступно на сайті <http://www.minagro.gov.ua/page/?n=3923>.

Надійшла до редколегії 19.03.14

Рис. 1. Методологічні засади макроекономічного регулювання продовольчої безпеки та виробництва біопалива ¹

*Джерело: ¹ (складено автором)

Н. Строченко, канд. экон. наук, доц.
Сумской национальной аграрный университет, Сумы

ЭКСПОРТ ЗЕРНОВЫХ И РЕСУРСНАЯ ЭКОНОМИКА УКРАИНЫ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ СТАНДАРТИЗАЦИЯ И СЕРТИФИКАЦИЯ

Целью статьи является социо-эколого-экономический анализ и обоснование эффективности процедур экологических стандартизации и сертификации по выращиванию и экспорту зерновых культур. Предложено определять экономическую эффективность использования стандартов по экологической сертификации в сфере аграрного природопользования качественными и количественными методами. Качественное оценки эффективности стандартизации предложено проводить по анализу экономических преимуществ, сравнением объема производства определенного количества и качества продукции и матричным методом. Количественное оценивание экономической эффективности стандартизации предложено проводить на основании доходов и затрат. Проведено обоснование экономической эффективности стандартов по экологической сертификации на примере выращивания и экспорта рапса косвенным методом на государственном уровне.

Ключевые слова: стандартизация, экспорт, зерновые культуры, эффективность.

N. Strochenko, PhD in Economics, Associate Professor
Summy National Agrarian University, Sumy

GRAIN EXPORTS AND RESOURCE ECONOMY OF UKRAINE: ECOLOGICAL STANDARDIZATION AND CERTIFICATION

The second option (development of institutional support for environmental certification of agricultural production in the system of agrarian nature) the costs of institutional support for environmental certification in recent years to 65 times smaller than the first option. These results reflect the effectiveness of the implementation of environmental certification standards in agrarian nature: environmental standards and audit motivation agrarian nature management, IT monitoring system and others.

Keywords: standardization, export, crops, efficiency.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 160: 81-85
УДК 336.748
JEL F 310

Є. Ткач, канд. экон. наук, доц.,
С. Ткач, здобувач, асист.

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Чернівці

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВАЛЮТНО-КУРСОВОЇ ДИНАМІКИ В УКРАЇНІ

В статті досліджено фактори, що здійснюють вплив на процес валютного курсоутворення в Україні, а також наслідки валютно-курскових коливань для економіки нашої країни. Обґрунтовано недоцільність застосування режиму жорсткої фіксації валютного курсу в умовах перманентно високої інфляції. Запропоновано заходи, необхідні для збалансування валютно-курскових відносин та запобігання різких коливань на валютному ринку в Україні.

Ключові слова: валютний курс; девальвація; валютний ринок; платіжний баланс.

Постановка проблеми. Курсові коливання на валютному ринку країни безпосередньо відображаються на кількісних та якісних параметрах функціонування її економічної системи. Девальваційно-ревальваційні процеси здатні впливати не тільки на умови зовнішньої торгівлі, а й на рівень доходів населення країни, стабільність функціонування банківської системи тощо. В свою чергу, важлива політика центрального банку в сфері валютного регулювання є передумовою стійкого економічного зростання та підвищення рівня добробуту країни. Тому дослідження факторів, а також механізму валютного курсоутворення в Україні набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування валютного ринку та його впливу на реальний сектор економіки присвячено велику кількість праць таких зарубіжних та вітчизняних вчених як А. Маршалла, К. Кулкарні, П. Мессона, С. Магі, П. Кенена, Р. Манделла, О. Дзюблюка, В. Геєця, В. Міщенко, М. Савлука та ін. Незважаючи на їхній вагомий вклад у розробленість даної тематики, малодослідженими залишаються особливості валютного курсоутворення в країнах з транзитивною економікою та високим ступенем інтеграції у міжнародні економічні відносини.

Метою даної статті є виявлення та обґрунтування основних причин та потенційних наслідків валютно-курскових коливань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно основних парадигм сучасної економічної теорії, девальвація національної валюти здійснює позитивний вплив на динаміку експортної діяльності країни. В той же час, зниження валютного курсу національної грошової одиниці негативно позначається на динаміці імпорتنих операцій, в основному, через підвищення вартості товарів та по-

слуг іноземного походження в еквіваленті національної валюти. Аксиомою стало також те, що ревальвація грошової одиниці, навпаки, стимулює імпорт і дестимулює експорт країни. Через це, прихильники гнучкого режиму валютного курсоутворення переконують, що ринкові флуктуації валютного курсу здатні автоматично вирівнювати сальдо платіжного балансу країни, уникаючи, при цьому, перекосів у структурі зовнішніх платежів.

Проте емпіричні дослідження показали, що в короткостроковому періоді девальвація національної грошової одиниці часто, навпаки, призводить до погіршення сальдо торговельного балансу країни. Пояснюється це дією так званого ефекту J-кривої, який полягає в тому, що в короткостроковому періоді, коли суб'єкти зовнішньоекономічних відносин не встигають пристосуватися до валютно-курскових змін, а відтак попит на їхню продукцію є недостатньо еластичним, зниження курсу національної валюти спричиняє погіршення сальдо зовнішньої торгівлі. І тільки з плином часу, коли експортери адаптують свою виробничу, інвестиційну та торговельну діяльність до нових умов, а імпортери відчують суттєве зниження попиту на свою продукцію, зовнішньоторговельне сальдо країни почне демонструвати позитивну динаміку [1; 2].

Проте навіть в довгостроковому періоді девальвація не завжди забезпечує формування активного сальдо зовнішньої торгівлі. Якщо країна має високу граничну схильність до споживання імпорتنих благ, при недостатньому рівні імпортозаміщення, зниження валютного курсу не призведе до скорочення імпорتنих операцій. Наприклад, після різкої девальвації гривні наприкінці 2008 року від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України так і не набуло додатного значення, а, навпаки, тільки почало зростати (рис. 1).